

Na zdjęciu: artysta grafik, współtwórca szkoły polskiego plakatu, Andrzej Pągowski.

Regionalna polityka senioralna

Tekst: Piotr Szukalski

Jeśli przyjąć za dokumentami Rządu RP, że polityka senioralna to działania administracji publicznej wszystkich szczebli oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się, to pojawia się pytanie o podział tych zadań. Spróbuję wskazać na najważniejsze cechy polityki senioralnej prowadzonej w regionach.

W działaniach publicznych realizowanych z myślą o zróżnicowanej społeczności osób w tzw. trzecim wieku wyraźnie widać następujące priorytety: utrzymanie samodzielności osób starszych; zapewnienie warunków do aktywności własnej seniorów i wobec innych; kształtowanie sposobu myślenia o osobach starszych, starości, relacjach międzypokoleniowych.

Samodzielność seniorów

Działania na rzecz samodzielności odnoszą się w dużym zakresie do organizacji systemu opieki zdrowotnej: zapewnienia porady właściwej dla osób starszych oraz promocji zdrowego trybu życia. Chodzi zatem o to, by dostarczać informacji umożliwiających lepsze panowanie nad własnym zdrowiem, a tym

samym zmniejszających prawdopodobieństwo pojawienia się problemów.

Ważne jest również dostarczanie informacji o „protezach cywilizacyjnych”, czyli technicznych i organizacyjnych udogodnieniach umożliwiających zastąpienie utraconej sprawności, a w skrajnej postaci dostarczanie usług opiekuńczo-pielęgniacyjnych pozwalających mieszkać w dotychczasowym miejscu. Ten ostatni cel można też osiągnąć, dostosowując odpowiednio przestrzeń publiczną i mieszkalną.

Władze regionalne mogą osiągać założone cele w różny sposób:

- wpływając na podmioty opieki zdrowotnej, dla których są organami założycielskimi;
- organizując i finansując kampanie społeczne promujące zachowania prozdrowotne czy badania okresowe / przesiewowe;
- prowadząc centra informacji na temat urządzania domostw seniorów, protez cywilizacyjnych czy miejsc, z których można sprzęt wypożyczyć;
- w przypadku dofinansowania rewitalizacji przestrzeni publicznych, wpisując obowiązek uwzględniania rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych przyjaznych mniej sprawnym osobom, w tym seniorom.

Pola aktywności osób starszych

Gdy mówimy o aktywności własnej, warto wspomnieć o trzech typach usług rozwijających seniorów: edukacyjnych, kulturalnych i rekreacyjno-sportowych. W tym przypadku władze regionalne najczęściej wspierają finansowo i logistycznie podmioty realizujące takie usługi: organizacje pozarządowe działające na rzecz seniorów i podmioty oferujące usługi turystyczne, sportowe czy rehabilitacyjne.

Natomiast aktywność wobec innych to najczęściej działania wspierające wolontariat lub samoorganizacja seniorów. Umożliwiają one pomoc wewnątrzpokoleniową, a także wsparcie międzypokoleniowe. Warto, by inspirowały do aktywności obywatelskiej, w tym np. lokalnych rad seniorów. Działania regionalne powinny skupiać się przede wszystkim na ułatwianiu dostępu do informacji o celach, sposobach działania oraz możliwości uzyskania wsparcia od lokalnych jednostek samorządu teryto-

rialnego. Na razie władze regionalne najczęściej ograniczają się do dofinansowania działań lokalnych.

Zmiany myślenia o sprawach seniorów

Ostatni priorytet odnosi się do kształtowania sposobu myślenia o seniorach, starości i relacjach międzypokoleniowych. W praktyce działania skupiają się na ograniczaniu ageizmu, czyli zmniejszaniu uprzedzeń, stereotypów, a przede wszystkim dyskryminacji ze względu na wiek poprzez kampanie społeczne. Budują też poczucie odpowiedzialności międzypokoleniowej, wskazując na współzależności między osobami w różnym wieku, ułatwiając wolontariat senioralny, promując uczestnictwo osób starszych w zrzeczeniach obywatelskich i srebrną gospodarkę. W działania wykorzystuje się dwa typy instrumentów:

- wspieranie przedsiębiorców komercyjnie rozwijających działalność skoncentrowaną na seniorach postrzeganych jako interesująca nisza rynkowa;
- rozwijanie ekonomii społecznej, działań o charakterze quasi-komercyjnym prowadzonych przez osoby w gorszej sytuacji na rynku pracy (w tym starszych pracowników), oferujących usługi lub produkty dostosowane do potrzeb seniorów.

Z perspektywy regionalnych strategii

Regionalna polityka senioralna jako wyodrębniona część regionalnej polityki rozwoju jest różnie traktowane przez polskie województwa. Zdaniem Marii Zrałek, badającej ten problem, tę różnorodność można zaobserwować na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, niektóre regiony wpisują zadania związane ze wspieraniem seniorów do strategii rozwoju, inne do wojewódzkich strategii w zakresie polityki społecznej. Po drugie, widoczne są dwa podejścia – problemy osób starszych są włączane do działań różnych wydziałów: opieki społecznej, zdrowotnej, transportu, kultury itp., albo powstają odrębne programy międzysektorowe dla tej grupy wieku.

W niektórych regionach wdrażane są specyficzne rozwiązania – uwzględnia się osoby starsze w wydzielonych strategiach lub programach związanych z ochroną zdrowia, rynkiem pracy, kapitałem ludzkim lub przeciwdziałaniem niekorzystnym trendom ludnościowym.

Przykładem może być opolska Specjalna Strefa Demograficzna lub łódzki Plan przeciwdziałania depopulacji. Zdaniem Marii Zralek, każde z rozwiązań ma podobną słabość - traktuje seniorów jako homogeniczną zbiorowość. Nie uwzględnia się zatem niejednorodności populacji osób starszych ze względu na wiek: nie bierze się np. pod uwagę specyfiki osób wygaszających aktywność zawodową i najstarszych seniorów przekraczających dziewięćdziesiąty rok życia; a także sytuacji osób starszych zamieszkujących tereny słabo zurbanizowane.

Dlaczego regionalne polityki senioralne są ważne?

Rolą regionów jest przede wszystkim - pomijając finansowanie niektórych form polityki senioralnej dzięki środkom własnym i unijnym - dostarczanie przykładów dobrych praktyk i innowacji społecznych, czyli działań, które umożliwiają lepsze osiągnięcie założonych celów. Chodzi o upowszechnianie informacji o rozwiązaniach, które przyniosły pożądane rezultaty w innych miejscach lub które są możliwe do wdrożenia.

Województwo to duża jednostka administracyjna, więc tworzenie komórek, które przy okazji innych zadań informują o nowych rozwiązaniach w aktywizowaniu i wspieraniu seniorów, ma sens organizacyjny i ekonomiczny. Ze względu na efekt skali jest duża szansa, iż z wiedzy osób pracujących w tych jednostkach skorzysta przynajmniej część z wielu potencjalnych beneficjentów.

Drugą specyficzną płaszczyzną działań regionalnych jest prowadzenie szkoleń dla pracowników instytucji samorządowych realizujących politykę senioralną. W takim przypadku województwo ma przewagę nad innymi jednostkami administracyjnymi, ponieważ umożliwia szkolenie w odpowiednio dużej grupie, której nie da się zgromadzić w powiecie czy podregionie.

Zajęcia dotyczące aktywizacji seniorów, promocji zdrowia, umiejętności kontaktowania się z osobami starszymi, a także informacje z gerontologii społecznej i klinicznej umożliwiają pracownikom służb samorządowych, przede wszystkim tym odpowiedzialnych za integrację społeczną i usługi opiekuńczo-pielęgniarskie, lepiej zrozumieć specyfikę pracy z seniorami. Pojawia się naturalne pytanie, jakie agendy regionalne powinny być odpowiedzialne za politykę senioralną. W praktyce - jak łatwo się domyślać - są to regionalne ośrodki polityki społecznej, które wojewódzcy decydenci utożsamiają z odpowiedzialnością za problemy seniorów.

Przed wszystkim informacja

Ważną, a niedoceniającą rolę samorządu regionalnego jest dostarczanie informacji na temat prognozowanych procesów demograficznych w województwie, a przede wszystkim konsekwencji zmian. O ile władze powiatów i gmin są w stanie samodzielnie przyswoić prognozy demograficzne GUS, to z reguły nie dysponują kadrami, które powiążą dane z zapotrzebowaniem na konkretne usługi społeczne.

Samorząd regionalny powinien więc wspierać organy samorządowe niższych szczebli. Po pierwsze, opracowując szczegółowe projekcje dotyczące przemian demograficznych w ciągu kilku - kilkunastu lat i ich wpływu na zapotrzebowanie na konkretne usługi np. pobyt w domach pomocy społecznej w powiatach, a po drugie, wskazując na wyłaniające się problemy zwią-

zane z masową długowiecznością czy pojawianiem się rodzin światowych - ich członkowie rozsiadani są po różnych regionach i krajach, nie mają możliwości bezpośredniego kontaktu i wspierania się.

Z reguły władze lokalne inaczej podchodzą do konieczności prowadzenia polityki senioralnej w związku z informacją, że Polska się starzeje; a inaczej, gdy otrzymują konkretne dane, jak zmieniać się będzie liczba i odsetek seniorów w ich gminie czy powiecie.

O łyczeczce dziegiu

Dzisiejsza polityka senioralna regionów w dużym stopniu jest pochodną dwóch tendencji:

- konieczności uwzględniania w województwach celów i priorytetów strategicznych dokumentów unijnych i krajowych;
- chęci wykorzystania polityki senioralnej do wpływania na siłę elektoratu.

Kolejne województwa zaczynają w coraz większym stopniu przebudowywać politykę senioralną zgodnie z duchem aktywnego starzenia się. Zaczynają - na razie deklaracyjnie - dostrzegać znaczny potencjał społecznej produktywności starszych mieszkańców. Polityka senioralna jest jednak wciąż w znacznym zakresie traktowana, jeśli nie jako zło konieczne, to jako dani-na, którą należy spłacić wymogom dokumentów strategicznych i założeń rządowej polityki. Daniną, w przypadku której chodzi bardziej o „odhaczenie” niż wdrożenie skutecznych i sensownych działań. Po części dzieje się tak z powodu słabości partnerów społecznych, z którymi można by dyskutować o docelowym kształcie polityki senioralnej.

Widać bowiem zawłaszczanie polityki senioralnej przez organizacje reprezentujące seniorów lepiej wykształconych, zamożniejszych, o lepszej kondycji zdrowotnej. Uniwersytety Trzeciego Wieku, dzięki znakomitej sieci ogólnokrajowej i regionalnej, stały się przykładem dobra politycznego. Co to oznacza? W teorii wyboru publicznego terminem tym określa się (współ)organizowane lub (współ)finansowane ze środków publicznych usługi społeczne, w których koszt jest rozproszony, czyli pokrywany przez wszystkich podatników; zaś korzyści ma jedna, dobrze zorganizowana grupa nacisku.

Choć podstawowa działalność UTW zasługuje na uznanie, jasno trzeba powiedzieć, iż instytucje te przejęły na siebie reprezentowanie środowiska seniorów, choć takimi zdecydowanie nie są z powodu nadreprezentacji osób relatywnie młodych, wykształconych, z miast przynajmniej powiatowych.

Niech ta konstatacja - pokazująca słabość regionalnej polityki senioralnej prowadzonej głównie z myślą o zaspokojeniu potrzeb grup najlepiej zorganizowanych i stosunkowo dobrze funkcjonujących - jednocześnie będzie wskazówką, iż polityka ta w dużym stopniu jest odzwierciedleniem społecznych nacisków. Tak się gra, jak pozwala przeciwnik - mawiał trener Kazimierz Górski. Tak się uprawia regionalną politykę senioralną, jak pozwalają ją kształtować partnerzy społeczni reprezentujący beneficjentów.

Dr hab. Piotr Szukalski jest demografem i gerontologiem, adiunktem w Katedrze Socjologii Stosowanej i Pracy Socjalnej Uniwersytetu Łódzkiego.